

УДК: 930.2:314.117(477.83)“1921/1939”

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/fhi.2023.24.4016>

ДИНАМІКА НАЦІОНАЛЬНОГО І РЕЛІГІЙНОГО СКЛАДУ НАСЕЛЕННЯ ЖИДАЧІВСЬКОГО ПОВІТУ (1921–1939 рр.)

Ігор МРАКА

Львівський національний університет імені Івана Франка
катедра історичного краєзнавства
вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна
e-mail: igor.mraka@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9681-5225

Тема національно-релігійної структури населення Східної Галичини у міжвоєнний період віддавна й надалі привертає увагу дослідників. Перші студії з'явилися буквально одразу ж після проведення польською владою першого перепису населення. Тому очікувано, що їх автори *доводили/заперечували/сумнівалися* у правдивості його результатів. З огляду на це, у статті зроблено спробу проаналізувати національний і релігійний склад населення Жидачівського повіту, його динаміку у міжвоєнний період. Джерельну базу дослідження становлять офіційно опубліковані дані переписів Австро-Угорщини, польські переписи 1921 і 1931 років, а також статистичні матеріали, що зберігаються в Державному архіві Івано-Франківської області і Центральному військовому архіві в Рембертові (Польща). Особливу увагу привертають матеріали військового архіву, оскільки військові були зацікавлені зафіксувати реальний стан національної і релігійної структури населення на так званих “східних кресах”, як важливій складовій забезпечення обороноздатності Речі Посполитої. Аналіз цих джерел дав змогу простежити динаміку населення Жидачівського повіту за національною та конфесійною ознакою.

Ключові слова: Жидачівський повіт, національна і релігійна структура населення, Річ Посполита, переписи населення, українці, поляки, євреї.

Тема національної і релігійної структури населення українських земель, що між обома світовими війнами перебували у складі Польської держави, доволі добре досліджена як у польській, так і у вітчизняній історіографії. Збереженню інтересу до неї сприяє зростання можливості доступу до маловідомих пластів архівних документів. Мета статті – на підставі опублікованих матеріалів переписів населення та нових архівних документів проаналізувати національну і релігійну структуру населення Жидачівського повіту, його динаміку у міжвоєнний період.

Жидачівський повіт створено у 1867 р., коли, згідно з реформою адміністративно-територіального устрою монархії Габсбургів, поділ на округи було замінено поділом на повіти. Галичина тоді налічувала 74 повіти. Розпорядження про це містилось в “Декреті державного міністерства від 23 січня 1867 року про реформу політичного управління в Королівстві Галичини і Лодомерії з Великим князівством Краківським і князівствами Освенцімським і Заторським”, опублікованому у “Віснику імперських законів для Австрійської імперії”¹. Оскільки

¹ “Verordnung des Staatsministeriums vom 23 Jänner 1867 über die Reform der politischen Verwaltung in den Königreichen Galizien und Lodomerien mit dem Großherzogthume Krakau und den Herzogthümen Auschwits und Zator”, *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich*, IX (1867), 35–61.

до Першої світової війни кордони Жидачівського повіту майже не змінилися², використання статистичних даних австро-угорських переписів для відстеження динаміки населення Жидачівського повіту є цілком виправданим.

У 1869 р. в Австро-Угорщині був проведений перепис населення, який уперше зафіксував кількість жителів Жидачівського повіту. Згідно з опублікованими даними, станом на 31 грудня 1869 р. у повіті проживало 57 678 осіб, з яких 7 317 – римо-католики, 43 051 – греко-католики, 237 – євангелісти, 7 070 – юдеї, 1 – вірний вірменського обряду, 2 – невідомо³. До Першої світової війни австрійці щодесять років проводили переписи, в яких завжди фіксували віровизнання населення. Це дає змогу встановити релігійну, а відтак, і національну структуру населення регіону, у тому числі Жидачівського повіту, його динаміку. На думку відомого українського дослідника Володимира Кубійовича, “конфесійна статистика населення за австрійськими переписами майже цілком вірна, але цього не можна сказати про мовну статистику, по-перше, тому, що вона не брала до уваги жидівської мовної групи і залічувала їх, як знаємо, до поляків (бл. 600 000), по-друге, тому, що тоді, вже в добу гострої національної боротьби, польські чиновники, в руках яких була адміністрація краю, не провадили перепису об’єктивно, зменшуючи число українців і збільшуючи їх коштом (і коштом жидів) число поляків”⁴.

Використання інших критеріїв (мови, національності) при аналізі структури і динаміки населення доволі утруднене з цілого ряду причин. По-перше, рубрику національності австрійці використовували лише двічі – в 1857 і 1869 рр., до того ж, у випадку Габсбурзької монархії її було дуже важко застосувати об’єктивно через надзвичайно строкату національну палітру імперії. У 1880 р. рубрику “національність” замінено рубрикою “поточна мова” (“*mowa potoczna*”), тобто мова повсякденного спілкування. По-друге, у мовній статистиці відсутні мови, якими послуговувалися євреї (ідиш і гебрійська), а їх у Галичині налічувалось 10–11 %. Через це євреї вимушені були декларувати рідною німецьку або польську, що також спотворювало національну структуру населення⁵.

² Krzysztof Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*. Kraków–Warszawa: Wykonano w Zakładzie Wydawnictw Statystycznych, 1989), 33.

³ Die Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Kңnigreiche und Ländern. Nach der Zählung vom 31. December 1869. I. Heft. Bevölkerung nach Geschlecht, Religion, Stand und Aufenthalt. (Wien: Druck der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1871), 242. Згідно з результатами перепису 43 291 (75%) осіб проживали в селах, 4 687 (8%) – в містах, 7 986 (14%) – в містечках, 1 714 (3%) – в поміщицьких фільварках (*Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, R. IV: Statystyka gminna, Z. 1, (Lwów: z I. związkowej drukarni, 1878), 87).

⁴ Володимир Кубійович, *Західні українські землі в межах Польщі 1920–1939 (етнографічні відношення)*, (Чікаго–Нью Йорк, 1963), 14.

⁵ Krzysztof Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, 11–14.

Аналіз результатів переписів дає підстави констатувати, що більшість населення повіту становили греко-католики (74,64% в 1869 р., 73,37% – 1880, 79,93% – 1890, 75,07% – 1900, 75,65% – 1910), кількість яких постійно зростала, особливо на початку ХХ ст. Населення римо-католицького віровизнання значно поступалося греко-католикам, а в 1880–1890 рр. навіть демонструвало від’ємну динаміку – зменшилося на 18,1%. Третьою за чисельністю групою були юдеї, динаміка яких мала змінний характер: у 1880–1890 рр. кількість юдеїв скоротилася на 23%, в 1890–1900 рр. – зросла на 22,6%, а в 1910 р. знову зменшилася, порівняно з 1900 р., на 2,7% (див. табл. 1).

Таблиця 1

Релігійний склад населення Жидачівського повіту в 1869–1910 рр.
(за даними переписів Австро-Угорщини)

Роки	Всього жителів	Римо-католики	Греко-католики	Юдеї	Євангелісти	Інші
1869 ⁶	57 678	7 317	43 051	7 070	295	55
1880 ⁷	61 829	8 682	45 365	7 477	304	1
1890 ⁸	65 113	7 116	52 046	5 760	189	-
1900 ⁹	74 158	11 138	55 674	7 062	266	18
1910 ¹⁰	83 339	13 242	63 052	6 871	160	14

⁶ *Die Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Ländern. Nach der Zählung vom 31. December 1869. I. Heft. Bevölkerung nach Geschlecht, Religion, Stand und Aufenthalt.* (Wien: Druck der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1871), 242.

⁷ *Die Ergebnisse der Volkszählung und der mit derselben verbundene Zählung der häuslichen Nutzthiere vom 31. December 1880, I. Band, 2 Heft: "Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Ländern nach Religion, Bildungsgrad, Umgangssprache",* (Wien: Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1882), 100–101.

⁸ Krzysztof Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, 81. В офіційно опублікованих результатах перепису вказано, що на тисячу осіб римо-католики становили 109,3, греко-католики – 799,3, євангелісти – 2,9, юдеї – 88,5. Водночас, згідно з переписом, у повіті на тисячу осіб проживало 77,6 осіб, які задекларували рідною німецьку мову, 0,2 – богемську, моравську або словацьку, 112,1 – польську, 810,1 – руську (*Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890 in den im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Ländern, XXXII Band, 1 Heft: "Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung",* (Wien: Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1892), LIV–LXIV).

⁹ *Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1900 im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. LXIII Band, 1 Heft: "Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung",* (Wien: Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1902), 124–125.

¹⁰ *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, T. XXIV, Z. 1, (Lwów: z I. związkowej drukarni, 1911), 22.

Порівняння даних про віровизнання з даними про мову свідчить про суттєву різницю майже в усіх переписах, починаючи з 1880 р. Так, згідно з переписом 1880 р., в Жидачівському повіті 47 675 осіб задекларували рідною мовою руську, що на 2 310 більше, ніж греко-католиків, до яких себе віднесло 45 365 осіб. Водночас тих, хто визнав “поточною мовою” польську (6 882 осіб), було на 1800 осіб менше за римо-католиків (8 682 осіб). Тобто, для значної частини римо-католиків руська мова стала рідною. Йдеться здебільшого про так званих “латинників” – селян-римо-католиків, які в щоденному житті послуговувались українською мовою, а їхній побут нічим не відрізнявся від побуту українців¹¹. Перепис зафіксував також 7 086 осіб, які задекларували рідною мовою німецьку. Для юдеїв рубрики їхньої рідної мови у формулярах австро-угорських переписів не передбачалося взагалі, тому вони часто декларували рідною польську або ж німецьку мови¹², що лише спотворювало реальну мовну/національну картину регіону. Наступні переписи також свідчили про розбіжності, інколи суттєві, між мовною і релігійною статистикою¹³.

Окремо варто приділити увагу динаміці населення повіту, порівняти її з динамікою населення східної частини Галичини. У 1857–1910 рр. її населення збільшувалося доволі стрімко. Найбільший відсоток зростання припадав на населення римо-католицького віровизнання. Так, з 1857 по 1910 рр. кількість римо-католиків зросла на 107,8%, греко-католиків – на 63,5%, юдеїв – на 93,2% (див. табл. 2).

Динаміка населення Жидачівського повіту була дещо іншою. До 1890 р. зростання населення було значно меншим порівняно зі Східною Галичиною. Проте у 1890–1910 рр. ситуація кардинально змінилася: темпи зростання стали вищими, аніж у середньому по Східній Галичині. У повіті стрімко зростало населення римо-католицької конфесії. Деякі дослідники пояснюють це використанням поляками адміністративного ресурсу і фальшуваннями під час

¹¹ Дет. див. Олег Павлишин, “Дилема ідентичності, або історія про те, як “латинники” (не) стали українцями/поляками (Галичина, середина XIX–перша половина XX ст.)”, *Україна Модерна*, № 21, (2014): 179–218.

¹² *Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, R. VI, Z. 1, (Lwów: z I. związkowej drukarni, 1880), 175. При проведенні перепису комісари фіксували також рівень освіти респондентів, який у населення Жидачівського повіту був доволі низьким. Так, 7 531 (12,18%) особа задекларувала вміння читати і писати, 1 483 (2,39%) особи вміли тільки читати, а 52 815 (85,42%) – були безграмотними.

¹³ У 1910 р. відбувся черговий перепис населення, який засвідчив суттєве зростання чисельності усіх спільнот: у Жидачівському повіті проживало 83 339 осіб (збільшилось на 34,7% порівняно з 1880 р.), з яких 18 850 поляки, 65 238 русини, 2 433 німці. Порівняння цих даних з конфесійною приналежністю свідчить про помітну різницю в динаміці: 13 242 становили римо-католики, 63 052 – греко-католики, 6 871 – юдеї, 160 – євангелісти. З огляду на це, можемо констатувати, що особи юдейського віровизнання були записані поляками або ж німцями, також частина греко-католиків віднесена до поляків (*Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, T. XXIV, Z. 1, (Lwów: z I. związkowej drukarni, 1911), 12, 22.

Таблиця 2

Динаміка населення Східної Галичини в 1857–1910 рр.

Рік	Римо-католики		Греко-католики		Юдеї		Євангелісти	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
1857	649 231	100,00	2 014 931	100,00	340 819	100,00	23 126	100,00
1869	753 652	116,08	2 239 650	111,15	428 077	125,60	28 041	118,96
1880	859 545	132,39	2 433 080	120,75	516 912	151,67	32 672	133,72
1890	973 866	150,00	2 710 120	134,50	587 561	172,40	34 580	148,06
1900	1 136 060	174,98	3 019 610	149,86	618 924	181,61	37 137	159,22
1910	1 349 630	207,88	3 294 420	163,50	658 722	193,28	29 863	127,51

Джерело: Krzysztof Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, (Kraków–Warszawa: Wykonano w Zakładzie Wydawnictw Statystycznych, 1989), 72–89.

Таблиця 3

Динаміка населення Жидачівського повіту в 1869–1910 рр.

Роки	Східна Галичина		Жидачівський повіт	
	Кількість	% зростання	Кількість	% зростання
1869	3 449 959	100,00%	57 676	100,00%
1880	3 884 730	+12,60%	61 829	+7,20%
1890	4 308 099	+10,89%	65 113	+5,30%
1900	4 814 155	+11,70%	74 159	+13,89%
1910	5 335 823	+10,83%	83 339	+12,37%

Джерело: Krzysztof Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, (Kraków–Warszawa: Wykonano w Zakładzie Wydawnictw Statystycznych, 1989), 72–89.

проведення переписів з метою збільшити частку поляків у краї¹⁴. Хоча греко-католики становили незрівнянно більшу частину населення повіту, темпи їх зростання були помітно меншими (див. табл. 3).

Напередодні Першої світової війни у Жидачівському повіті греко-католики становили 75,66% населення, римо-католики – 15,89%, юдеї – 8,24%, євангелісти – 0,19%, інші – 0,01%. Особливо інтенсивно населення повіту зростало у 90-х роках XIX–1910 р.

Перша світова, польсько-українська і польсько-більшовицька війни призвели до істотних геополітичних і демографічних змін у Східній Європі, у тому числі і на західноукраїнських землях. У листопаді 1918 р. проголошено відновлення Польської держави, яке супроводжувалося збройною боротьбою за її територіальні межі. На сході поляки ставили собі за мету приєднати якнайбільше територій, заселених переважно українцями, білорусами, литовцями. Розбудова польської адміністрації на так званих “східних кресах” відбувалася в міру окупації й утвердження влади. Урядовою постановою від 3 грудня 1920 р. на теренах колишньої австрійської провінції “Королівство Галиції і Лодомерії з великим князівством Краківським і князівствами Освенцімським і Заторським” утворено чотири воєводства¹⁵. Таким чином польська влада, заявляв Президент і Уповноважений Диктатор Євген Петрушевич, “доконує поступово інкорпорацію сего краю в склад польської Республіки”¹⁶. Жидачівський повіт входив до складу Станіславівського воєводства.

Зміни чисельності населення, його національної і релігійної структури, які сталися в результаті війни, зафіксував перепис населення, проведений урядом Речі Посполитої у 1921 р. в надзвичайно складних політичних умовах. Представники українського політикуму – як у Східній Галичині, так і в еміграції – негативно ставилися до перепису, тому розгорнули проти нього активну політичну кампанію. Позиція уряду ЗУНР була однозначною: Польща не має жодного права проводити перепис на українських землях, про що було заявлено в одній із публікацій на сторінках “Українського Прапора”:

“Таким чином Польща як Тимчасовий військовий окупант галицької території не має найменшого права і не сміє переводити у нас ніяких організаційно-державних улаштувань, отже тим менше адміністраційної статистики і спису населення. Нема

¹⁴ Володимир Барвінський, *Досліди з поля статистики*, (Львів: з друкарні Наукового тов. ім. Шевченка, 1901), 49.

¹⁵ Ustawa z dnia 3 grudnia 1920 r. o tymczasowej organizacji władz administracyjnych II instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerii z W. Ks. Krakowskim oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (далі – Dz.U.R.P), Nr 21(1920), poz. 117.

¹⁶ “Нота Уряду Західної України до Найвищої Ради і Союзу Народів у справі порушення Польщею інтегральності території Східної Галичини”, *Український Прапор*, 31 грудня (1920), 1; “Нота уряду З.УНР. до ради Амбасадорів в справі впровадження польських воєводств у Східній Галичині”, *Український Прапор*, 16 квітня (1921), 2.

ніякого акту, з якого можнаби заключати про приналежність Східної Галичини до Польщі. Зате цілий ряд документів і актів найвишого Ареопагу Антанти доказує, що Східна Галичина це для Польщі чужа територія”¹⁷.

Намагаючись не допустити участі українців у переписі, українські активісти поширювали у селах Східної Галичини листівки із закликом бойкотувати його¹⁸. Однак, попри всі їхні зусилля, перепис таки відбувся. Подекуди він проходив з численними порушеннями, оскільки переписні комісари самі заповнювали формуляри, вносячи в них цілком або частково неправдиві відомості, наприклад українців записували поляками. Інколи доходило до відкритих погроз¹⁹. При цьому поліція насильно змушувала людей до участі в переписі, чинила тиск на тих, хто опирався брати в ньому участь²⁰.

Результати “конскрипції” були опубліковані лише у 1927 р., хоча перші офіційні відомості про національний склад населення Станіславівського воєводства з’явилися у 1923 р. у довідковому виданні “Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej”²¹. Отже, станом на 1921 р., у Жидачівському повіті проживало 77 024 особи (14 799 в містах, 62 913 в селах, 1 404 в поміщицьких фільварках), з яких 20 405 ідентифікували себе як поляки, 52 096 – русини, 1 791 – німці, 2 720 – євреї. Порівняно з переписом 1910 р., чисельність населення повіту зменшилась, що стало наслідком війни, міграції населення, частково епідемій. При тому спостерігалось зростання кількості осіб польської національності, що пояснюється збільшенням держслужбовців, політикою осадництва, зрештою,

¹⁷ “Конскрипція у Східній Галичині”, *Український Прапор*, 6 серпня 1921.

¹⁸ З рук до рук! З хати до хати!, Державний архів Львівської області, ф. 1 (Львівське воєводське управління, 1918–1939), оп. 11, спр. 122, арк. 14, 18.

¹⁹ “Польська конскрипція”, *Український Прапор*, 22 жовтня 1921; “Польська конскрипція”, *Український Прапор*, 5 листопада 1921; “Польська конскрипція”, *Український Прапор*, 26 листопада 1921.

²⁰ Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 462 (Український горожанський комітет, м. Львів), оп. 1, спр. 95, арк. 74 а, 92–93.

²¹ До Жидачівського повіту належало 4 міста, 71 село і 24 поміщицькі фільварки. Під час укладання “Skorowidza miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej” виникли певні труднощі з розмежуванням сіл і поміщицьких фільварків, назви яких інколи співпадали. Це пояснювалося тим, що у Східній Галичині з часів Австро-Угорщини існували одиничні гміни, назви яких, по суті, ототожнювалися з назвами сіл. Окремою проблемою стало визначення кількості мешканців поміщицьких фільварків, оскільки переписні комісари у більшості випадків під час “конскрипції” не фіксували окремо мешканців сіл і фільварків. Тому Головне статистичне управління у Варшаві у переписі зі староствами встановило наявні на день перепису поміщицькі фільварки і в підсумку подала їх у розділі III таблиць по кожному повіту. При цьому з’ясувалося, що кількість поміщицьких фільварків, порівняно з переписом 1910 р., зменшилася на 39 – через парцеляцію, знищення під час війни, занепад і обезлюднення, об’єднання з однойменними селами. В останньому випадку це стало можливим після прийняття 26 липня 1919 р. закону про об’єднання поміщицьких фільварків з однойменними селами. Незважаючи на резолюцію Сейму про призупинення реалізації цього закону на теренах Східної Галичини, охоплених війною, до настання миру, об’єднання все ж відбувалися (*Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polski, T. XIV: Województwo Stanisławowskie*), (Warszawa, 1923), V–VI, 24–25.

маніпуляціями, здійснюваними при проведенні перепису і підрахунку його результатів. Особливо помітні маніпуляції, при порівнянні даних про національність з даними про віровизнання. Так, перепис зафіксував у повіті 14 799 римо-католики (на 5 606 осіб менше, ніж поляків), 56 724 греко-католики (на 4 628 більше, ніж русинів), 5 352 юдеїв (на 2632 менше, ніж євреїв), 122 євангелісти. З огляду на суттєву відмінність між показниками про національність і віровизнання, варто погодитися з думкою, що дані перепису 1921 р. лише наближено відтворюють національні й релігійні відносини у південно-східних воєводствах, втім, і в Жидачівському повіті²². Сумніви щодо достовірності результатів перепису висловлювали деякі дослідники ще у міжвоєнний період²³.

Зміни чисельності населення, його релігійної і національної структури, що відбулися в наступне десятиліття, мав показати другий перепис, призначений урядом Речі Посполитої на 9 грудня 1931 р. Цього разу, на відміну від перепису 1921 р., було введено графу про рідну мову та релігію. Щоб створити поле для маніпуляцій, у формулярах для східних воєводств запроваджено рубрики “українська” і “руська” мови, що, без сумніву, вплинуло на результати перепису²⁴.

Напередодні перепису українські політики й громадські діячі розгорнули активну агітаційну та просвітницьку роботу серед населення, закликаючи його до найактивнішої участі в цьому заході. До них долучилося й греко-католицьке духовенство, яке роз’яснювало зміст основних запитань у формулярах, навчало, як відповідати на питання переписних комісарів²⁵. Велику роботу проводили також провідні галицькі часописи, зокрема “Діло”. Так, у номері за 29 листопада 1931 р. було проаналізовано питання формуляра і роз’яснено, як на них відповідати. Автор наголошував, що з двох запропонованих владою мов – “українська” і “руська”, “українці повинні вписувати лише українську мову як свою рідну”²⁶. Аби мінімізувати фальсифікації, українська сторона делегувала в комісії своїх представників, які брали участь у підготовці й проведенні перепису. Так, із 365 переписних комісарів, задіяних у Жидачівському повіті, 231 задекларували рідною польську мову, 124 – українську, 5 – гебрайську, 4 –

²² Володимир Кубійович, *Західні українські землі в межах Польщі 1920–1939 (етнографічні відношення)*, (Чикаго–Нью Йорк, 1963), 15.

²³ Stefan Szulc, “O przyroście ludności w Polsce w okresie od r. 1921 do 1931”, *Kwartalnik Statystyczny*, T. IX (1932): 32; Alfons Krysiński, “Liczba i rozmieszczenie ludności polskiej na Kresach Wschodnich”, *Sprawy Narodowościowe*, R. III. № 3–4 (1929): 426.

²⁴ Степан Макарчук, “Населення Західної України за переписом 1931 року”, *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Вип. 32 (1997): 55.

²⁵ Sytuacja ogólna dla wszystkich mniejszości narodowych, Stanisławów, dnia 9 grudnia 1931, Nr. V. B. Taj. 20/We, Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 2, оп. 1, спр. 779, арк. 189–190 зв.

²⁶ “Перепис населення дня 9-го грудня ц.р. Як треба записуватись при переписі? (Про переписні аркуші і спосіб їх виповнювання)”, *Діло*, 29 листопада 1931.

німецьку²⁷. Відсоток українців у переписних комісіях пропорційно був значно меншим, ніж кількість українців, що проживали у Жидачівському повіті. Подібна ситуація спостерігалась і в інших повітах. Наприклад, у Тлумацькому повіті до проведення перепису задіяно 485 осіб, з яких 334 задекларувало рідною польську мову, 133 – українську/руську, 15 – гебрайську, 3 – німецьку²⁸. Урядові кола Польщі розуміли, що результати перепису мають неабиякий політичний ефект, тому намагалися призначити на переписних комісарів якнайбільше осіб польської національності. Це була не нова практика – вона застосовувалася владою ще з кінця XIX ст., відколи загострилися польсько-українські політичні суперечки і посилювалося намагання українців збільшити свій політичний вплив у краї. Уже тоді офіційні власті намагалися не допустити українців до переписних комісій, “мотивуючи відмову браком кваліфікації у кандидатів”²⁹.

Другий перепис населення в Речі Посполитій відбувся 9 грудня 1931 р., подекуди в доволі напруженій атмосфері. Особливі суперечки викликала рубрика мови, оскільки переписні комісари часто відмовлялися фіксувати рідною українську, а вписували “руська”³⁰. Одразу ж після перепису українські громадсько-політичні діячі вказували на численні порушення, що, на їхню думку, спричинило спотворення правдивих результатів.

Попри обіцянки офіційних властей оприлюднити дані перепису якнайшвидше, вони через брак коштів були опубліковані аж у 1938 р.³¹ Згідно з офіційними результатами, в Станіславівському воєводстві проживало 1 480 285 осіб, з яких 83 817 – у Жидачівському повіті. За мовною ознакою структура населення повіту

²⁷ Zestawienie liczbowe komisarzy spisowych wg narodowości, Żydaczów, dnia 31 grudnia 1931, Nr. IV. 18/23/31, ДАІФО, ф. 2, оп. 6, спр. 467, арк. 324 зв.

²⁸ ДАІФО, ф. 2, оп. 6, спр. 467, арк. 323. Цікавим є факт, що в деяких повітах від українців було зареєстровано комісарами осіб, які не були одноставними у питанні рідної мови і декларували рідною руську або ж українську. Наприклад, у Городенківському повіті 204 переписні комісари вважали рідною польську (з них лише 183 були римо-католицького віровизнання), 28 – руську, 17 – українську (але греко-католиками вважали себе 49 осіб), 7 – гебрайську (але було 20 осіб юдейського віровизнання). Така ж ситуація була і в Долинському повіті. До перепису було залучено 399 осіб, з яких 313 задекларували рідною польську мову, 77 – українську/руську, 6 – гебрайську, 3 – німецьку. Однак, якщо подивитися з боку конфесійної приналежності, то ситуація була наступною: 283 були римо-католиками, 84 – греко-католиками, 3 – євангелістами, 29 – юдеями (ДАІФО, ф. 2, оп. 6, спр. 467, арк. 325 зв.).

²⁹ Krzysztof Zamorski, *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji...*, 34.

³⁰ С. Баран, “Конскрипція і конскрипційні засоби”, *Діло*, 18 грудня 1931.

³¹ Однією з причин повільного опрацювання, систематизації і підготовки до друку результатів перепису був брак фінансування, про що 15 січня 1935 р. заявив керівник Головного статистичного управління Польщі Едвард Штурм де Штрем під час зустрічі з представниками Міністерства військових справ (Protokoł konferencji odbytej dnia 15 stycznia 1935 r. w lokalu Głównego Urzędu Statystycznego w sprawie skoordynowania współpracy między Głównym Urzędem Statystycznym a wojskiem w zakresie niezbędnych dla wojska informacyj o ruchu ludności Państwa (Pismo Dyrektora G.U.S. Nr.I.Tjn./11/2 z dnia 7.1.1935 r.), Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego (далі – CAW), zesp. I.303.3, sygn. 441, k. 110).

виглядала наступним чином: 46 292 задекларували рідною українську, 14 806 – руську, 16 464 – польську, 4 349 – ідиш, 17 – гебрайську, 1 438 – німецьку, 7 – російську, 3 – чеську, 2 – білоруську, 3 – іншу, 61 – не подали³². Порівняння цих даних з даними про віровизнання свідчить про суттєву різницю між ними. У повіті проживало 15 094 римо-католики, 63 118 греко-католиків, 5 289 юдеїв, 89 євангелістів³³. Тобто, кількість осіб з рідною польською мовою перевищувала римо-католиків на 1 370 осіб. Натомість, греко-католиків було більше, ніж осіб, що задекларували рідною “українську”/“руську”, на 2 020 осіб. Без сумніву, що переписні комісари частині греко-католиків вписали рідною польську мову. Подібна ситуація була і з євреями: різниця між тими, що задекларували юдаїзм (5 289), і тими, хто вважав рідною ідиш чи гебрайську мови (4 366), становила 923 особи. Подібні розбіжності і зловживання/порушення при проведенні перепису спровокували критику на адресу польських властей у сеймі і в українській пресі Східної Галичини.

Дискусії щодо правдивості результатів перепису привернули увагу військових, для яких також важливим було питання національно-релігійної структури населення східних воєводств, особливо в контексті призову новобранців чи у випадку мобілізації. Через це Командування округу “Львів”, відповідно до наказу Міністерства військових справ, у жовтні 1932 р. зобов’язало повітові команди поповнення (далі – ПКП) надати інформацію про повіти, на які поширювалася їхня адміністрація, у тому числі і про національну й релігійну структуру населення³⁴. На підставі службових даних та інформації з повітової адміністрації очільник ПКП в Стрию надав Командуванню округу корпусу № VI у Львові опис очолюваних ним Жидачівського і Стрийського повітів, датований 24 листопада 1932 р. Варто зазначити, що для військових національність корелювалася з віровизнанням. Це підтверджують численні інструкції, які видавалися перед проведенням щорічного призову. Як приклад – роз’яснення до інструкції про проведення призову, яку 19 травня 1934 р. видав департамент поповнення Міністерства військових справ і яка містить перелік критеріїв визначення національності призовників:

“а/ Поляки. Усіх призовників (добровольців), які подають себе за поляків треба вносити у рубрику “Поляки”, за винятком призовників (добровольців) юдейського віросповідання, яких вказувати в рубриці “євреї”;

б/ Русини. В рубриці “Русини” вказувати усіх призовників (добровольців) греко-католицької або православної віри, які подають себе за русинів, українців, гуцулів, лемків і бойків, дописуючи посилання при відповідній кількості, а в рубриці

³² *Drugi powszechny spis ludności z dn. 9. XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Stanisławowskie.* (Warszawa, 1938), 29.

³³ *Ibid.*, 27.

³⁴ *Opis powiatu żydaczowskiego pod względem narodowościowym, Stryj, dnia 5 listopada 1932, L.: 474/Tajne/32, CAW, zesp. I.300.37, sygn. 7, k. 2*

“Примітки” наступні пояснення: “в тім Українців”, “в тім Гуцулів”, “в тім Лемків”, “в тім Бойків”;

с/ Білоруси. В рубриці “Білоруси” вказувати усіх призовників (добровольців) римо-католицької чи православної, а також і іншої віри (секти) (...)

д/ Євреї. В рубриці “Євреї” слід вказувати усіх призовників (добровольців) юдеїв без різниці національності, яку вони декларують”³⁵.

Отже, згідно з інформацією військової адміністрації, у Жидачівському повіті проживало 87 014 осіб, з яких 16 723 становили поляки, 64 669 – русини, 3 725 – євреї, 1 897 – німці³⁶. Водночас представлений ПКП документ містить інформацію про кількість мешканців кожного населеного пункту (гміни), його національну структуру. На території повіту було чотири міста: Жидачів, Розділ, Журавне, Миколаїв, в трьох з яких жодна національна спільнота не мала абсолютної більшості. Українців найбільше проживало в Миколаєві і Жидачеві, поляків – у Журавно, євреїв – у Роздолі (див. табл. 4).

Таблиця 4

**Національна і релігійна структура населення міст
 Жидачівського повіту (станом на 24 листопада 1932 р.)**

Гміна	Всього	Поляки	%	Русини	%	Євреї	%	Німці	%
Жидачів	4 577	1 825	39,87	2 227	48,66	525	11,47	-	-
Розділ	4 318	1 725	39,95	971	22,49	1 622	37,56	-	-
Журавно	3 968	1 661	41,86	1 547	38,99	760	19,15	-	-
Миколаїв	3 667	942	25,69	2 258	61,58	467	12,74	-	-

Джерело: Alfabetyczny spis gmin powiatu żydaczowskiego z uwzględnieniem ilości i procentu narodowości, Stryj, dnia 24-go listopada 1932 r., L.dz.474/Tajne/32, CAW, zesp. I.300.37, sygn. 7, k. 13–14.

Аналіз структури населення по гмінах, дає підстави констатувати, що з сімдесяти чотирьох гмін поляки становили більше половини лише в сімох: Антонівці (89,17%), Цуцилівцях (59,19%), Сидорівці (50,11%), Млиниськах (81,46%), Протесах (51,3%), Розвадові (86,11%), Волі Любомирській* (96,83%). Українці переважали в шістдесят одній гміні. Німецьке населення проживало лише в п’яти гмінах: Сидорівці – 434 (49,89%), Махлинці – 403 (79,33%), Любші – 130 (11,13%), Новому Селі – 420 (38,15%), Облажниці – 510 (49,04%).

³⁵ Ministerstwo Spraw Wojskowych Departament uzupełnień (“Wzory wykazów poborowych”), Warszawa, dnia 19.V.1934 r., L.dz. 562/Tjn.II.A.R., CAW, zesp. I.300.3, sygn. 451, k. 168–169.

³⁶ Opisy powiatów, wchodzących w skład P.K.U. Stryj pod względem narodowościowym, Stryj, dnia 5 listopada 1932, L.: 474/Tajne/32., CAW, zesp. I.300.37, sygn. 7, k. 11–11 verte. При цьому, як стверджував автор документу, староста повіту повідомив, що у повіті проживала 87 451 особа (17 298 поляків, 64 351 русинів, 3 725 євреїв, 1897 німців). Головне ж статистичне управління у Варшаві, звіривши підсумкові протоколи, стверджувало, що реальна кількість мешканців Жидачівського повіту становила 87 014 осіб, з яких 16 530 – мешканці міст. В результаті перерахунку кількість поляків зменшилася на 575 осіб, а русинів – зросла на 318.

* Воля Любомирська (Wola Lubomirska) – село, яке в 1927–1934 рр. існувало як окрема адміністративна одиниця в межах Жидачівського повіту (Rozporządzenie Ministra Spraw

Цікавою виявилася ситуація з євреями. Керівник ПКП інформував, що на території Жидачівського повіту євреї проживали лише в п'ятьох населених пунктах – Миколаєві, Роздолі, Жидачеві, Журавному, Розвадові, залишаючи села під тиском місцевого населення, яке чинило їм численні шкоди, передусім господарського характеру³⁷. З огляду на низку фактів, це твердження керівника ПКП викликає певні сумніви. Так, порівняння національної структури населення гмін сусідніх повітів, дає підстави для висновку, що в більшості сіл євреї мирно проживали з українцями і поляками. Якби тенденція до “витискання” євреїв мала місце в Жидачівському повіті, то вона проявилася б і в селах сусідніх повітів, а цього не зафіксовано. Наприклад, у Стрийському повіті зі 103 гмін євреї проживали у 87³⁸, у Калушському з 66 гмін євреї проживали в 57³⁹. Водночас, згідно зі статистичними даними, представленими очільником ПКП, 3 374 євреїв проживали в чотирьох містах, а 351 – у Розвадові, що неподалік Миколаєва. Це також викликає певні сумніви оскільки станом на 4 січня 1924 р. у Розвадові налічувалося лише 24 особи єврейської національності. Разом з тим, у 1924 р. євреї населяли 70 з 73 гмін Жидачівського повіту⁴⁰. Нарешті, варто звернути увагу на численні статистичні матеріали після 1932 р., що зберігаються в архівах. Так, у документі під назвою “Опис жидачівського повіту” від 22 січня 1935 р. повітовий староста наводив такі дані: в повіті було 4 907 євреїв, з яких 3 936 проживало в містах, 922 – в селах⁴¹. Наведені факти дають підстави констатувати, що за браком статистичних даних чи через недбалість керівник ПКП в Стрию подав неправдиву інформацію стосовно розселення євреїв у селах Жидачівського повіту.

На підставі порівняння офіційних результатів перепису з даними, представленими керівником ПКП, можна стверджувати, що різниця між поляками й українцями незначна: 1 629 між поляками (1932 р.) і римо-католиками

Wewnętrznych z dnia 15 listopada 1926 r. O utworzeniu gminy wiejskiej Wola Lubomirska w powiecie żydaczowskim województwie stanisławowskim, Dz.U.R.P, Nr 4(1927), poz. 23).

³⁷ Alfabetyczny spis gmin powiatu żydaczowskiego z uwzględnieniem ilości i procentu narodowości, Stryj, dnia 24-go listopada 1932 r., L.dz.474/Tajne/32, CAW, zesp. I.300.37, sygn. 7, k. 13–14.

³⁸ Alfabetyczny spis gmin powiatu stryjskiego z uwzględnieniem ilości i procentu narodowości, Stryj, dnia 24-go listopada 1932 r., L.dz.474/Tajne/32, CAW, zesp. I.300.37, sygn. 7, k. 3–4 verte.

³⁹ Arkusz powiatowy sumaryczny wyniku spisu ludności w r. 1931, według poszczególnych narodowości, Kalusz, dnia 5.XI.1932, L: 303/tj., CAW, zesp. I.300.37, sygn. 8, k. 101–102. Такою ж була ситуація в Станіславівському повіті, де євреї проживали в шістьдесяти п'яти з дев'яноста гмін (Charakterystyka powiatu Stanisławowskiego, Stanisławów, dnia 13 grudnia 1932 r., L.dz. 347.Tjn.32, CAW, zesp. I.300.37, sygn. 8, k. 4–17).

⁴⁰ Wykaz liczbowy ludności należącej do urzędów metrykalnych wyznania izraelskiego, Żydaczów, dnia 4 stycznia 1924., L:49/21.2, ДАІФО, ф.2, оп.11, арк.20–25. При цьому в деяких гмінах кількість євреїв була чималою: Рудники – 66, Руда – 63, Любша – 55, Нове Село – 50, Держів – 44, Гніздичів – 42, Дроговиж – 36, Демня – 33, Черниця – 31.

⁴¹ W sprawie danych statystycznych z terenu powiatów /do nr. SP.P.10/1/35/. Opis powiatu żydaczowskiego, Żydaczów, dnia 22 stycznia 1935. ДАІФО, ф.2, оп.1, спр. 1819, арк.72–72 зв.

(1931 р.), 1 551 між “русинами” (1932 р.) і греко-католиками (1931 р.). Інша є ситуація з євреями і німцями. Так, керівник ПКП у своєму документі вказав 3 725 євреїв, тоді як перепис зафіксував проживання в повіті 5 289 юдеїв, а це означає, що значна частина юдеїв була зарахована поляками. Така ж ситуація і з німцями, яких, згідно з інформацією очільника ПКП, у повіті проживало 1 897 осіб, що суттєво різнилося від даних перепису 1931 р. – 1 438 осіб з рідною німецькою мовою. Віровизнання у випадку німецькомовного населення не варто брати до уваги, оскільки ще за австрійських часів більшість німців ідентифікувала себе римо-католиками, а не євангелістами. До кінця 30-х років динаміка населення в повіті була позитивною. Згідно з даними, зібраними В.Кубійовичем, на 1 вересня 1939 р. в Жидачівському повіті проживало 90 330 осіб, з яких 69 030 українці, 7 030 поляки (включно з колоністами), 6 595 “латинники”, 5 635 євреї, 2 040 німці на інші⁴².

Здійснений аналіз дає підстави для кількох висновків. Перший перепис населення зафіксував зменшення загальної кількості населення повіту, порівняно з 1910 р., що стало наслідком війн, міграції, епідемій. Водночас зросла чисельність польського населення, спричинена збільшенням польських чиновників у повіті, політикою осадництва, фальсифікаціями під час перепису. Другий перепис населення відбувся в умовах напружених польсько-українських відносин, спричинених пацифікацією, діяльністю політичних партій і підпільних організацій. Достовірність його результатів теж є сумнівною. Відсутність в офіційно публікованих результатах перепису даних про національно-релігійний склад населення по гмінах свідчить про намагання влади приховати суттєве переважання українців в південно-східних воєводствах країни. Це підтверджують архівні документи. Так, на підставі аналізу звіту ПКП можна стверджувати, що з 74 гмін повіту українці переважали в 61, поляки – в семи. Натомість, у містах жодна спільнота абсолютної більшості не мала. Спотворені результати переписів повинні були демонструвати “польськість” так званих “східних кресів”.

* * *

Додатком до статті є документ, створений повітовою командою поповнення в Стрию під назвою “Детальний опис повіту: Жидачівського” (Szczegółowy opis powiatu: ŻYDACZOWSKIEGO), датований 24 листопада 1932 р. Він містить інформацію про суспільно-політичну ситуацію у Жидачівському повіті, національний склад населення кожної гміни. Документ зберігається в Центральному військовому архіві в Рембертові неподалік Варшави. У публікації збережені усі орфографічні та синтаксичні особливості документа, лише велику літеру вжито згідно з сучасним польським правописом.

⁴² Володимир Кубійович, *Етнічні групи південнозахідньої України (Галичини) на 1.1.1939*, (Wiesbaden, 1983), 108.

Powiatowa Komenda Uzupelnień
w S t r y j u.
L.: 474/Tajne/32
Stryj, dnia 5-go listopada 1932.

Dowódca Okręgu Korpusu Nr VI
Referat Uzupelnień we Lwowie

Na rozkaz L.:4288/Tjn.Uzup. z dnia 27-go października b.r. melduje, że po osobistym porozumieniu się z p. Starostą w Żydaczowie i w Stryju opis powiatu żydaczowskiego i stryjskiego pod względem narodowościowym przedstawia się następująco:

1/ Powiat STRYJ

P o l a c y.....24 693

R u s i n i.....98 749

Ż y d z i.....17 000

N i e m c y.....3 169

Ogółem: 143 611

2/ Powiat ŻYDACZÓW

P o l a c y.....16 723

R u s i n i.....64 669

Ż y d z i.....3 725

N i e m c y.....1 897

Ogółem: 87 014

Powiatowy Komendant Uzupelnień
na urlopie
w zastępstwie

/Podpis/

Pollak Kapitan
Kier. I-go Ref. I Z-ca Kmdta

Powiatowa Komenda Uzupelnień
w S t r y j u.
Do L.dz.: 474/Tajne/32

TAJNE

Szczegółowy opis
powiatu: ŻYDACZOWSKIEGO
1/ Opis powiatu pod względem narodowościowym
Stan zaludnienia w powiecie żydaczowskim pod względem
narodowościowym przedstawia się następująco:

P o l a c y.....	17 298
R u s i n i.....	64 531
Ż y d z i.....	3 725
<u>N i e m c y.....</u>	<u>1 897</u>
Ogółem:	87 451

Według oświadczenia p. Starosty stan ludności według spisu z dnia 9-go grudnia 1931 r., na podstawie końcowych sum list spisowych poszczególnych rejonów wynosił 87 451, jednak Urząd Statystyczny po skontrolowaniu tych list stwierdził, że stan ludności wynosi 87 014, nie zaznaczając, w których gminach zaszła pomyłka. Wobec powyższego zestawienie w poszczególnych gminach uskuteczniłem na podstawie sporządzonego przez Starostwo.

2/. Wyszczególnienie spisu powiatu.

a/ Procentowe występowanie mniejszości narodowościowych w powiecie /ogólnie/ i w poszczególnych gminach.

Mniejszości narodowe w powiecie występują w następujących procentach:

R u s i n i.....	73,80%
Ż y d z i.....	4,25%
N i e m c y.....	2,17%

Wyszczególnienie procentowe i ilościowe w poszczególnych gminach uskutecznione w załączonych spisie, szkicu sytuacyjnym /narodowościowym/ i w wykresie.

b/. Skład ludności według wyznań religijnych z uwzględnieniem sekt religijnych.

Ludność powiatu żydaczowskiego jest wyznania rzymsko-katolickiego, grecko-katolickiego i mojżeszowego. Niemcy wszyscy są wyznania rzymsko-katolickiego. W Mikołajowie istnieje sekta babtystów z kaznodzieją BILIŃSKIM na czele w liczbie około 60 osób, pozatem ma swoich zwolenników w gminie Kijowiec około 20 osób i w kilku innych gminach około 20 osób – razem około 100 osób. Sekta ta jednak urzędowego potwierdzenia istnienia niema, gdyż sprawa metryk t.j. przejście na bezwyznaniowych jest w toku.

c/. Stosunek duchowieństwa narodowości obcych do Państwowości polskiej i zjawisko t.zw. “Kradzież dusz polskich” przez duchowieństwo obce.

Stosunek duchowieństwa gr.-kat. jest w dużym stopniu wrogi do Państwowości polskiej, bo aż w 60%, zachowuje pozory lojalności 30%, a tylko 10% jest lojalnych.

Zjawisko t.zw. “Kradzież dusz polskich” zasadniczo nie istnieje, natomiast istnieje niedopełnianie obowiązku ze strony księży gr.-kat., aby tych, krórczy z jakichkolwiek powodów zostali ochrzczeni w cerkwi /brak kościoła rzym.-kat., choroba dziecka i t.p./ przenieść ich metryki do urzędu parafialnego rzymsko-katolickiego. Wypadków takich jest wiele, jednak procentowo tego określić nie można, ponieważ dużo wypadków jest zatajonych przez księży gr.-kat., i nie dochodzą do wiadomości księży rzym.-kat., a to w tym celu, aby uzyskać większą ilość Rusinów⁴³ w powiecie.

d/. Ustosunkowanie się wzajemne mniejszości narodowościowych ukraińców /ukrainizacja/, oraz stosunek żydów do mniejszości innych.

Ukrainizacja jest w powiecie bardzo rozwinięta i postępuje naprzód a powodyrami są przeważnie księży gr.-kat. i inteligencja /adwokaci, nauczyciele i lekarze/. Zdarza się bardzo dużo wypadków, że ks. gr.-kat. starają się w podstępny sposób rdzennych polaków przeciągnąć w zapatrzowaniach do obozu ukraińskiego, a ci, którzy temu ulegną są bardziej zagorzałymi Ukraińcami i szkodliwymi dla Państwa aniżeli właściwi Ukraińcy. W powiecie istnieje obóz starorusinów grupujący się jedynie w okolicy Żurawna a w małej ilości w gminie Lachowicze podrózne w liczbie ogólnej około 1000 osób, którzy w stosunku do Państwowości polskiej są bardzo lojalni, lecz są zwalczani przez Konsystorz grecko-katolicki, księży działaczy ruskich i przez obóz “Undo”.

Stosunek Żydów do Rusinów prawie że nie istnieje, ponieważ żydzi są stale zwalczani a zwłaszcza przez obóz “Undo” – nietylko zwalczani – ale wprost teroryzowani pod względem gospodarczym /podpalanie, nalewanie nafty do studni, wybijanie szyb i t.p./, tak dalece, że zmuszani są opuszczać wsie a koncentrować się w miastach. Z Niemcami nie istnieje żaden stosunek, ponieważ w miejscowościach gdzie są Niemcy, niema Żydów.

e/. Wpływ obcych narodowości na ludność polską.

Wpływ narodowości obcych /Rusini/ na ludność polską uwydatnia się przeważnie pod względem moralnym, t.j. utrudnianie gospodarcze szczególnie w gminach, gdzie Polacy stanowią znikomą ilość /kołoniści/. Niemcy i Żydzi nie mają żadnego wpływu na ludność polską. Pozatem istnieje wpływ Rusinów na ludność polską pod względem ukrainizacji /omówionym w ustępie d/.

f/. Rozwój szkolnictwa obcych narodowości i wpływ jego na ludność narodowości polskiej i obcych.

W powiecie istnieje 11 publicznych szkół powszechnych z ruskim językiem nauczania, 2 szkoły publiczne z niemieckim językiem nauczania i 2 prywatne szkoły powszechne z niemieckim językiem nauczania. Kierownicy szkół ruskich są przeważnie lojalni i wychowują dzieci w duchu Państwowości polskiej. Kierownik szkoły w Baliczach zarzecznych jest aktywnym ukraińcem i wrogo usposobionym do Państwa polskiego, a tem samem wywiera ujemny wpływ na dzieci. Również lojalność

⁴³ Тут і в наступних випадках назви національностей написані з великої літери, згідно з сучасним польським правописом.

kierownika szkoły w Weryniu jest wątpliwa. Najbardziej rozpolitykowane gminy są Nadjatycze i Włodzimierce. Ludność niemiecka jest tak zorganizowana i uświadomiona narodowościowo, że tylko w nieznacznym stopniu ulega wpływom szkoły. Ilość szkół z ruskim językiem nauczania może wzrosnąć z dniem 1-go września 1933 roku, z powodu prawdopodobnego wniesienia znacznej ilości deklaracji za ruskim językiem nauczania.

Dokładniejszych danych p. Inspektor szkolny nie mógł udzielić, ponieważ w powiecie pracuje dopiero od czerwca 1932 r.

f/. Ośrodki pracujące w kierunku polonizacji, jak i w kierunku wynarodowiania ludności rdzennie polskiej pod wpływem duchowieństwa, szkoły, ruchu spółdzielczego i t.p. czynników.

Głównymi ośrodkami zmierzającymi do polonizacji są w rzeważnej mierze Związki Strzeleckie zakładane po wsiach, Towarzystwo Szkoły Ludowej, zaś w miastach również Zw. Strz., T.S.L.⁴⁴, Sokół i inne polskie organizacje oraz księża przy sposobności wygłaszania kazań. Związki strzeleckie zostały założone w gminach Czernica, Derżów, Ostrów k. Derżowa, Cucułowce, Młyniska, Wola obłaźnicka, Obłaźnica, Nowe Sioło. Praca tych ośrodków jest dzisiaj bardzo trudna, ponieważ dotychczasowi rdzenni Polacy pod wpływem Ukraińców zostali zrutynizowani i stanowią element bierny, bojaźliwy t.j. około 20% w tych wsiach, które możnaby zjednać dla Państwa i to dopiero w dalszej przyszłości.

Ośrodków zmierzających do wynarodowienia rdzennych Polaków w takim rozmiarze jak akcja ośrodków ze strony polskiej niema, są tylko wypadki sporadyczne zakonspirowanego działania duchowieństwa ruskiego. W dużej mierze do wynarodowienia ludności polskiej zmierza „Undo” i ruch spółdzielczy. Ruch spółdzielczy o tyle jest czynnikiem zmierzającym do wynarodowienia, lecz wpływa to jednak tylko z konieczności, ponieważ w danej gminie, gdzie jedyną organizacją gospodarczą jest kooperatywa i chłop jest zmuszony tam należeć, a tem samem powoli ulega rutynizacji a co za tem idzie wynarodowieniu. Odnośnie szkół wspominałem⁴⁵ w ustępie f/. W miastach wynarodowienie niema miejsca, ponieważ organizacje polskie silnie przeciwdziałają.

Stryj, dnia 24-go listopada 1932 r.
Powiatowy Komendant Uzupelnień:

podpis /

⁴⁴ Towarzystwo Szkoły Ludowej.

⁴⁵ В оригіналі wspomiałем

Powiatowa Komenda Uzupelnień		TAJNE							
<u>w Strvju</u>									
Do L. dz.: 474/Tajne/32									
<u>Alfabetyczny spis</u>									
gmin powiatu żydaczowskiego z uwzględnieniem ilości i procentu narodowości									
Gmina	Ogółem	Polacy		Rusini		Żydzi		Niemcy	
		Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%	Ilość	%
1. Antoniówka	591	527	89,17	64	10,83	0	0,00	0	0,00
2. Balicze Podrózne	1443	163	11,30	1280	88,70	0	0,00	0	0,00
3. Balicze zarzeczne	939	30	3,19	909	96,81	0	0,00	0	0,00
4. Bereznica król.	896	61	6,81	835	93,19	0	0,00	0	0,00
5. Brzezina	1811	420	23,19	1391	76,81	0	0,00	0	0,00
6. Bujanów	914	30	3,28	884	96,72	0	0,00	0	0,00
7. Cucułowce	669	396	59,19	273	40,81	0	0,00	0	0,00
8. Czernica	1061	226	21,30	835	78,70	0	0,00	0	0,00
9. Czerteż	1587	34	2,14	1553	97,86	0	0,00	0	0,00
10. Demenka podnistrz	390	100	25,64	290	74,36	0	0,00	0	0,00
11. Demenka leśna	548	130	23,72	418	76,28	0	0,00	0	0,00
12. Demnia	2377	500	21,03	1877	78,97	0	0,00	0	0,00
13. Derzów	1492	690	46,25	802	53,75	0	0,00	0	0,00
14. Drohowyże	1536	126	8,20	1410	91,80	0	0,00	0	0,00
15. Dubrawka	816	8	0,98	808	99,02	0	0,00	0	0,00
16. Hanowce	442	45	10,18	397	89,82	0	0,00	0	0,00
17. Hnizdyczów	1968	143	7,27	1825	92,73	0	0,00	0	0,00
18. Holeszów	1166	154	13,22	1011	86,78	0	0,00	0	0,00
19. Hów	684	7	1,02	677	98,98	0	0,00	0	0,00
20. Iwanowce	445	76	17,08	369	82,92	0	0,00	0	0,00
21. Izdorówka	870	436	50,11	0	0,00	0	0,00	434	49,89
22. Jajkowce	609	67	11,00	542	89,00	0	0,00	0	0,00
23. Juseptycze	996	26	2,61	970	97,39	0	0,00	0	0,00
24. Kijowiec	912	90	9,87	822	90,13	0	0,00	0	0,00
25. Korczówka	570	28	4,91	542	95,09	0	0,00	0	0,00
26. Kotoryny	701	164	23,40	537	76,60	0	0,00	0	0,00
27. Krechów	542	17	3,14	525	96,86	0	0,00	0	0,00
28. Krupsko	1112	237	21,31	875	78,69	0	0,00	0	0,00
29. Lachowice podr.	1456	75	5,15	1381	94,85	0	0,00	0	0,00
30. Lachowice zarz.	1407	64	4,55	1343	95,45	0	0,00	0	0,00
31. Lubsza	1168	130	11,13	908	77,74	0	0,00	130	11,13
32. Lutynka	443	17	3,84	426	96,16	0	0,00	0	0,00
33. Łówczyce	1440	191	13,26	1249	86,74	0	0,00	0	0,00
34. Łysków	1293	15	1,16	1278	98,84	0	0,00	0	0,00
35. Machliniec	508	105	20,67	0	0,00	0	0,00	403	79,33
36. Malechów	860	199	23,14	661	76,86	0	0,00	0	0,00
37. Manasterzec	2487	147	5,91	2340	94,09	0	0,00	0	0,00
38. Mazurówka	455	116	25,49	339	74,51	0	0,00	0	0,00

39.Mielnicz	832	33	3,97	799	96,03	0	0,00	0	0,00
40.Międzyrzecze	839	5	0,60	834	99,40	0	0,00	0	0,00
41.Mikołajów n/D.	3667	942	25,69	2258	61,58	467	12,74	0	0,00
42.Młyniska	1003	817	81,46	186	18,54	0	0,00	0	0,00
43.Nadjałtycze	537	1	0,19	536	99,81	0	0,00	0	0,00
44.Nowosioło	1101	531	48,23	150	13,62	0	0,00	420	38,15
45.Nowoszyce	863	198	22,94	665	77,06	0	0,00	0	0,00
46.Oblaźnica	1040	472	45,38	58	5,58	0	0,00	510	49,04
47.Pczany	832	118	14,18	714	85,82	0	0,00	0	0,00
48.Piaszczna	1407	102	7,25	1305	92,75	0	0,00	0	0,00
49.Pokrowce	748	55	7,35	693	92,65	0	0,00	0	0,00
50.Protesy	998	512	51,30	486	48,70	0	0,00	0	0,00
51.Rogóżno	785	21	2,68	764	97,32	0	0,00	0	0,00
52.Rozdół	4318	1725	39,95	971	22,49	1622	37,56	0	0,00
53.Rozwadów	2260	88	3,89	1821	80,58	351	15,53	0	0,00
54.Ruda	1145	986	86,11	159	13,89	0	0,00	0	0,00
55.Rudniki	2166	31	1,43	2135	98,57	0	0,00	0	0,00
56.Smuchów	509	81	15,91	428	84,09	0	0,00	0	0,00
57.Stulsko	2097	82	3,91	2015	96,09	0	0,00	0	0,00
58.Sulatyce	1734	35	2,02	1699	97,98	0	0,00	0	0,00
59.Tarnawka	449	5	1,11	444	98,89	0	0,00	0	0,00
60.Tejsarów	1265	40	3,16	1225	96,84	0	0,00	0	0,00
61.Trościaniec	439	11	2,51	428	97,49	0	0,00	0	0,00
62.Turady	581	42	7,23	539	92,77	0	0,00	0	0,00
63.Uście	884	19	2,15	865	97,85	0	0,00	0	0,00
64.Weryn	993	1	0,10	992	99,90	0	0,00	0	0,00
65.Włodzimierce	1159	135	11,65	1024	88,35	0	0,00	0	0,00
66.Wola Lubom.	189	183	96,83	6	3,17	0	0,00	0	0,00
67.Wola wielka	635	6	0,94	629	99,06	0	0,00	0	0,00
68.Wolica hnidz.	997	28	2,81	569	57,07	0	0,00	0	0,00
69.Wołniw	814	91	11,18	723	88,82	0	0,00	0	0,00
70.Zabłotowe	1219	132	10,83	1087	89,17	0	0,00	0	0,00
71.Żurawków	330	112	33,94	218	66,06	0	0,00	0	0,00
72.Żurawno	3968	1661	41,86	1547	38,99	760	19,15	0	0,00
73.Żydaczów	4577	1825	39,87	2227	48,66	525	11,47	0	0,00
74.Żyrawa	868	182	20,97	686	79,03	0	0,00	0	0,00

Stryj, dnia 24-go listopada 1932 r.
 Powiatowy Komendant Uzupełnień

Stelmachów, Major

П Е Р Е К Л А Д

Повітова команда поповнення
в Стрию.

L.: 474/Гаємно/32

Стрий, дня 5 листопада 1932.

Командувач округу корпусу № VI
Реферат поповнення у Львові

Згідно з наказом L.:4288/Tjn.Uzur. від 27-го жовтня ц.р. доповідаю, що після особистого порозуміння з п. Старостою в Жидачеві і в Стрию опис Жидачівського і Стрийського повітів під кутом зору національної структури виглядає наступним чином:

1/ Стрийський повіт

П о л я к и.....	24 693
Р у с и н и.....	98 749
Є в р е ї.....	17 000
<u>Н і м ц і.....</u>	<u>3 169</u>
Разом:	143 611

2/ Жидачівський повіт

П о л я к и.....	16 723
Р у с и н и.....	64 669
Є в р е ї.....	3 725
<u>Н і м ц і.....</u>	<u>1 897</u>
Разом:	87 014

Повітовий комендант поповнення
в відпустці
на заміні

/Підпис/

Капітан Поллак
Кер. I-го реф. і заст-к коменданта

Повітова команда поповнення
в С т р и ю
Do L.dz.: 474/Tajne/32

Т А Є М Н О

Детальний опис
повіту: Жидачівського
1/ Опис повіту з погляду національної структури

Стан заселення Жидачівського повіту з огляду на національну структуру
виглядає наступним чином:

П о л я к и.....	17 298
Р у с и н и.....	64 531
Є в р е ї.....	3 725
Н і м ц і.....	1 897
Р а з о м:	87 451

Згідно з заявою п. Старости, чисельність населення за переписом від 9 грудня 1931 р., на підставі підсумкових даних переписних аркушів окремих районів становила 87 451 осіб, однак Статистичний відділ після перевірки тих аркушів констатував, що чисельність населення становить 87 014, не вказуючи, в яких гмінах допущено помилку. З огляду на це, зведення по окремих гмінах я зробив на підставі інформації, представленій староством.

2/. Деталізація перепису населення повіту

а/ Відсоток представників національних меншин в повіті (загальне) в окремих гмінах

Національні меншини в повіті представлені в відсотковому співвідношенні наступним чином:

Р у с и н и.....	73,80%
Є в р е ї.....	4,25%
Н і м ц і.....	2,17%

Відсоткова та кількісна статистика в кожній окремо взятій гміні наведена в доданому переліку населених пунктів, ситуаційному звіті (національні справи) і в діаграмі.

б/. Склад населення відповідно до віровизнання з урахуванням релігійних сект.

Населення Жидачівського повіту є римо-католицького, греко-католицького і юдейського віровизнання. Усі німці є римо-католицького віросповідання. В Миколаєві є секта баптистів чисельністю близько 60 осіб на чолі зі священником Білінським. Поза тим, має своїх симпатиків в гміні Київець, близько 20 осіб, і в кількох інших гмінах чисельністю близько 20 осіб – разом майже 100 осіб. Однак

та секта не має офіційного підтвердження свого існування, оскільки питання метрик, тобто переходу в позаконфесійний статус, ще не вирішене .

c/. Ставлення духовенства національних меншин до польської державності та явище т.зв. “крадіжки польських душ” з боку цього духовенства

Ставлення греко-католицького духовенства значною мірою, а це близько 60%, є ворожим до польської державності, 30% зберігають видимість лояльності і лише 10% є лояльними.

Явище т.зв. “крадіжки польських душ”, в принципі, не існує, але з боку греко-католицьких священників спостерігається відмова передавати метрики тих, хто з якихось причин був охрещений в церкві (відсутність римо-католицького костелу, хвороба дитини тощо) до римо-католицької парафіяльної канцелярії для реєстрації. Таких випадків багато, але визначити відсоток неможливо, оскільки багато випадків приховується греко-католицькими священниками і не доходить до відома римо-католицьких ксьондзів, і то з метою отримати більшу кількість русинів у повіті.

d/. Взаємини українців з іншими національними меншинами /українізація/, взаємини євреїв з іншими національними меншинами

Українізація в повіті доволі розвинена і набирає обертів, а її провідниками є переважно греко-католицьке духовенство й інтелігенція (адвокати, учителі і лікарі). Трапляється дуже багато випадків, коли греко-католицькі священники підступно намагаються ідейно перетягнути корінних поляків до українського табору, а ті, хто піддається цьому, стають більш затятими українцями і шкідливими для держави, аніж справжні українці. У повіті є група москвофілів, які гуртуються в околицях Журавна, а також в незначній кількості в гміні Ляховичі Подорожні чисельність біля 1000 осіб, які є лояльними до польської державності, але з ними бореться греко-католицька консисторія, священники, руські діячі і УНДО.

Відносини між євреями та русинами майже не існують, позаяк євреї є постійно поборювані, зокрема УНДО, не лише поборювані, а буквально тероризовані з господарської точки зору (підпали, вливання нафти до колодязя, вибивання вікон тощо) настільки сильно, що змушені залишати села і селитися в містах. З німцями немає жодних стосунків, оскільки в місцевостях, де є німці, немає євреїв.

e/. Вплив національних меншин на польську людність

Вплив національних меншин (русини) на польську людність проявляється переважно з моральної точки зору, зокрема створення господарських труднощів у гмінах, де поляки становлять невелику кількість (колоністи). Німці і євреї не мають жодного впливу на поляків. Крім того, існує вплив русинів на польське населення в напрямі українізації /описаним в пункті d/.

f/. Розвиток шкільництва національних меншин і його вплив на польське населення й інші народності

В повіті функціонує 11 державних загальноосвітніх шкіл з руською мовою навчання, дві державні школи з німецькою мовою навчання та дві приватні

загальноосвітні школи з німецькою мовою навчання. Керівники руських шкіл переважно політично лояльні і виховують дітей в дусі польської державності. Керівник школи в Баличах Зарічних є активним українцем, вороже налаштованим до польської держави, а відтак, здійснює негативний вплив на дітей. Сумнівною є також лояльність керівника школи у Верині. Найбільш політично активні громади в Надітичах і Володимирцях. Німецьке населення настільки організоване і національно свідоме, що лише незначною мірою піддається впливам школи. Кількість шкіл з руською мовою навчання може зрости з першого вересня 1933 року через ймовірне подання значної кількості заяв на користь руської мови навчання.

Шкільний інспектор не зміг надати точніших даних, оскільки працює в повіті лише з червня 1932 р.

f/. Осередки, що працюють в напрямку колонізації, а також заради денационалізації корінного польського населення під впливом духовенства, школи, кооперативного руху й інших чинників.

Головними осередками, що здійснюють колонізацію, є переважно стрілецькі товариства, створені в селах, “Товариство школи людвої”, а в містах також стрілецькі організації, “Товариство школи людвої”, “Сокул” і інші польські організації та ксьондзи в часі виголошення проповідей. Стрілецькі товариства створені в гмінах Черниця, Держів, Острів біля Держова, Цуцилівці, Млиниська, Воля Облажницька, Облажниця, Нове Село. Робота тих осередків сьогодні є дуже важкою, оскільки донедавна під впливом українців корінні поляки були зрутенізовані і становлять пасивний елемент, боязливий, тобто близько двадцяти відсотків у тих селах, яких можна буде повернути для держави і то лише в далекому майбутньому.

Осередків, що працюють заради асиміляції корінних поляків у таких масштабах, як акція з польського боку, нема, є лише спорадичні випадки законспірованої діяльності руського духовенства. До денационалізації польської людності значною мірою прагне УНДО і кооперативний рух. Кооперативний рух є чинником, що прагне здійснювати асиміляцію, але відбувається це з необхідності, оскільки в гміні, де єдиною господарською організацією є кооператив, до якого селянин змушений належати, він таким чином повільно піддається українізації, що зумовлює його асиміляцію. Щодо шкіл, я згадав у параграфі f/. В містах денационалізація відсутня, позаяк польські організації сильно їй протидіють.

Стрий, дня 24 листопада 1932 р.

Повітовий комендант поповнень:

/ підпис

Повітова команда поповнення в С т р и ю <u>Do L. dz.: 474/Taine/32</u>		Т А Є М Н О							
Алфавітний перелік гмін Жидачівського повіту з зазначенням кількості і відсотка національностей									
Гміни	Разом	Поляки		Русини		Євреї		Німці	
		К-сть	%	К-сть	%	К-сть	%	К-ть	%
1. Антонівка	591	527	89,17	64	10,83	0	0,00	0	0,00
2. Баличі Подорожні	1443	163	11,30	1280	88,70	0	0,00	0	0,00
3. Баличі Зарічні	939	30	3,19	909	96,81	0	0,00	0	0,00
4. Бережниця королівська	896	61	6,81	835	93,19	0	0,00	0	0,00
5. Березина	1811	420	23,19	1391	76,81	0	0,00	0	0,00
6. Буянів	914	30	3,28	884	96,72	0	0,00	0	0,00
7. Цуцилівц ⁴⁶	669	396	59,19	273	40,81	0	0,00	0	0,00
8. Черниця	1061	226	21,30	835	78,70	0	0,00	0	0,00
9. Чертіж	1587	34	2,14	1553	97,86	0	0,00	0	0,00
10. Дем'янка Підністрянська	390	100	25,64	290	74,36	0	0,00	0	0,00
11. Дем'янка Лісна	548	130	23,72	418	76,28	0	0,00	0	0,00
12. Демня	2377	500	21,03	1877	78,97	0	0,00	0	0,00
13. Держів	1492	690	46,25	802	53,75	0	0,00	0	0,00
14. Дроговиж	1536	126	8,20	1410	91,80	0	0,00	0	0,00
15. Дубровка	816	8	0,98	808	99,02	0	0,00	0	0,00
16. Ганнівці	442	45	10,18	397	89,82	0	0,00	0	0,00
17. Гніздичів	1968	143	7,27	1825	92,73	0	0,00	0	0,00
18. Голешів	1165	154	13,22	1011	86,78	0	0,00	0	0,00
19. Ілів	684	7	1,02	677	98,98	0	0,00	0	0,00
20. Іванівці	445	76	17,08	369	82,92	0	0,00	0	0,00
21. Ізидорівка ⁴⁷	870	436	50,11	0	0,00	0	0,00	434	49,89
22. Яйківці	609	67	11,00	542	89,00	0	0,00	0	0,00
23. Юсиптичі ⁴⁸	996	26	2,61	970	97,39	0	0,00	0	0,00
24. Київець	912	90	9,87	822	90,13	0	0,00	0	0,00
25. Корківка	570	28	4,91	542	95,09	0	0,00	0	0,00
26. Которини	701	164	23,40	537	76,60	0	0,00	0	0,00
27. Крехів	542	17	3,14	525	96,86	0	0,00	0	0,00

⁴⁶ Сучасне село Вільхівці (з 1946 р.).

⁴⁷ Сучасне село Сидорівка (з 1946 р.).

⁴⁸ Сучасне село Йосиповичі (з 1946 р.).

28. Крупське	1112	237	21,31	875	78,69	0	0,00	0	0,00
29. Ляховичі Подорожні ⁴⁹	1456	75	5,15	1381	94,85	0	0,00	0	0,00
30. Ляховичі Зарічні ⁵⁰	1407	64	4,55	1343	95,45	0	0,00	0	0,00
31. Любша	1168	130	11,13	908	77,74	0	0,00	130	11,13
32. Лютинка	443	17	3,84	426	96,16	0	0,00	0	0,00
33. Лівчиці	1440	191	13,26	1249	86,74	0	0,00	0	0,00
34. Лисків	1293	15	1,16	1278	98,84	0	0,00	0	0,00
35. Махлинець	508	105	20,67	0	0,00	0	0,00	403	79,33
36. Малехів	860	199	23,14	661	76,86	0	0,00	0	0,00
37. Монастирець	2487	147	5,91	2340	94,09	0	0,00	0	0,00
38. Мазурівка	455	116	25,49	339	74,51	0	0,00	0	0,00
39. Мельнич	832	33	3,97	799	96,03	0	0,00	0	0,00
40. Межиріччя	839	5	0,60	834	99,40	0	0,00	0	0,00
41. Миколаїв н/Дністром	3667	942	25,69	2258	61,58	467	12,74	0	0,00
42. Млиниська	1003	817	81,46	186	18,54	0	0,00	0	0,00
43. Надітичі	537	1	0,19	536	99,81	0	0,00	0	0,00
44. Нове Село	1101	531	48,23	150	13,62	0	0,00	420	38,15
45. Новошиці	863	198	22,94	665	77,06	0	0,00	0	0,00
46. Облазниця	1040	472	45,38	58	5,58	0	0,00	510	49,04
47. Пчани	832	118	14,18	714	85,82	0	0,00	0	0,00
48. Пісочна	1407	102	7,25	1305	92,75	0	0,00	0	0,00
49. Покрівці	748	55	7,35	693	92,65	0	0,00	0	0,00
50. Прогеси	998	512	51,30	486	48,70	0	0,00	0	0,00
51. Рогізно	785	21	2,68	764	97,32	0	0,00	0	0,00
52. Розділ	4318	1725	39,95	971	22,49	1622	37,56	0	0,00
53. Розвадів	2260	88	3,89	1821	80,58	351	15,53	0	0,00
54. Руда	1145	986	86,11	159	13,89	0	0,00	0	0,00
55. Рудники	2166	31	1,43	2135	98,57	0	0,00	0	0,00
56. Смогів	509	81	15,91	428	84,09	0	0,00	0	0,00
57. Стільсько	2097	82	3,91	2015	96,09	0	0,00	0	0,00

⁴⁹ Сучасне село Подорожне (з 1946 р.).

⁵⁰ Сучасне село Зарічне (з 1946 р.).

58. Сулятичі	1734	35	2,02	1699	97,98	0	0,00	0	0,00
59. Тернавка	449	5	1,11	444	98,89	0	0,00	0	0,00
60. Тейсарів	1265	40	3,16	1225	96,84	0	0,00	0	0,00
61. Тростянець	439	11	2,51	428	97,49	0	0,00	0	0,00
62. Туради	581	42	7,23	539	92,77	0	0,00	0	0,00
63. Усть	884	19	2,15	865	97,85	0	0,00	0	0,00
64. Верин	993	1	0,10	992	99,90	0	0,00	0	0,00
65. Володимирці	1159	135	11,65	1024	88,35	0	0,00	0	0,00
66. Воля Любомирська ⁵¹	189	183	96,83	6	3,17	0	0,00	0	0,00
67. Воля Велика	635	6	0,94	629	99,06	0	0,00	0	0,00
68. Волиця-Гніздицьська	997	28	2,81	569	57,07	0	0,00	0	0,00
69. Волцнів ⁵²	814	91	11,18	723	88,82	0	0,00	0	0,00
70. Заболотівці	1219	132	10,83	1087	89,17	0	0,00	0	0,00
71. Журавків	330	112	33,94	218	66,06	0	0,00	0	0,00
72. Журавно	3968	1661	41,86	1547	38,99	760	19,15	0	0,00
73. Жидачів	4577	1825	39,87	2227	48,66	525	11,47	0	0,00
74. Жирава	868	182	20,97	686	79,03	0	0,00	0	0,00
Стрий, дня 24-го листопада 1932 р. Повітовий комендант поповнень Майор Стельмахув									
* Перейменування сіл Жидачівського повіту відбулося на підставі “Указу Президії Верховної Ради УРСР про збереження історичних найменувань та уточнення і впорядкування існуючих назв сільських рад і населених пунктів Дрогобицької області” від 7 травня 1946 р. (Відомості Верховної Ради УРСР, 1947, № 7–8, с. 8–18.)									

⁵¹ Гміна Воля Любомирська (Wola Lubomirska) створена на підставі розпорядження Міністра внутрішніх справ від 15 листопада 1926 р., щоправда, вступило в силу з 1 квітня 1927 р. (Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 15 listopada 1926 r. o utworzeniu gminy wiejskiej Wola-Lubomirska w powiecie żydaczowskim województwie stanisławowskim. Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Nr 4 (1927), poz. 23.

⁵² Сучасне село Заріччя (з 1946 р.).

DYNAMICS OF THE NATIONAL AND RELIGIOUS COMPOSITION OF THE POPULATION OF ZHYDACHIV DISTRICT (1921–1939)

Ihor MRAKA

Ivan Franko National University of Lviv
Department of Local History
1 Universytetska str., Lviv 79000, Ukraine
e-mail: ihor.mraka@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-9681-5225

The study of the national and religious structure of the population of Eastern Galicia and separate administrative units (voivodeships/counties) during the interwar period began immediately after the censuses. It was expected that the authors of the first studies proved/denied/doubted the veracity of their results. In the article we have tried to analyze the national and religious composition of the population of Zhydachiv County and its dynamics during the interwar period. The source base of the study was the officially published census data of Austria-Hungary, the Polish censuses of 1921 and 1931, and also statistical materials found in the Central Military Archive in Rembertów (Poland). Military structures were merely the only ones that tried to realistically assess the demographic situation in the so-called “Eastern Borderlands”, as it was an important component of ensuring the defense capability of the Polish-Lithuanian Commonwealth. The analysis of these sources made it possible to trace the dynamics of the population of the Zhydachiv district according to national and religious characteristics.

The first population census showed a decrease in the total population of the county compared to 1910, which resulted in wars, migration, and epidemics. At the same time, the number of the Polish population raised, caused by the increase of Polish officials in the county, by the policy of siege, and finally by falsifications during the census. The second population census took place against the background of tense Polish-Ukrainian relations caused by pacification and by the activities of political parties and secret organizations. The reliability of its results also raised some doubts. The lack of data on the ethnic and religious composition of the population in communes in the officially published results of the census indicates the authorities’ efforts to hide the significant advantage of Ukrainians in the country’s south-eastern voivodeships. This is confirmed by archival documents. Thus, based on the analysis of the district replenishment teams report, it can be referred that taking into account seventy-four counties, Ukrainians prevailed in sixty-one and Poles in seven. On the other hand, no community had an absolute majority in the cities. The distortion of the census results was supposed to demonstrate the “Polishness” of the so-called “Eastern Borderlands”.

Keywords: Zhydachiv County, national and religious structure of the population, Rzeczpospolita, population censuses, Ukrainians, Poles, Jews.

REFERENCES

- Baran, S. “Konskryptsiia i konskryptsii ni zasoby”, *Dilo*, 18 hrudnia 1931. (in Ukrainian)
- Barvinskyi, Volodymyr. *Doslidy z polia statystyky*, (Lviv: z drukarni Naukovoho tov. im. Shevchenka, 1901). (in Ukrainian)
- Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego, zesp. I.300.37 (Departament Uzupełnień Ministerstwa Spraw Wojskowych), sygn. 7. (in Polish)
- Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego, zesp. I.300.37 (Departament Uzupełnień Ministerstwa Spraw Wojskowych), sygn. 8. (in Polish)

- Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego, zesp. I.300.3, (Oddział I Sztabu Głównego (Generalnego) 1921–1939), sygn. 441. (in Polish)
- Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego, zesp. I.300.3, (Oddział I Sztabu Głównego (Generalnego) 1921–1939), sygn. 451. (in Polish)
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, fond 2 (Stanislavske voievodske upravlinnia, m. Stanislav Stanislavskoho povitu Stanislavskoho voievodstva), op. 1, spr. 779. (in Polish, Ukrainian)
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, fond 2 (Stanislavske voievodske upravlinnia, m. Stanislav Stanislavskoho povitu Stanislavskoho voievodstva), op. 6, spr. 467. (in Polish, Ukrainian)
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, fond 2 (Stanislavske voievodske upravlinnia, m. Stanislav Stanislavskoho povitu Stanislavskoho voievodstva), op. 11, spr. 25. (in Polish, Ukrainian)
- Derzhavnyi arkhiv Ivano-Frankivskoi oblasti, fond 2 (Stanislavske voievodske upravlinnia, m. Stanislav Stanislavskoho povitu Stanislavskoho voievodstva), op. 1, spr. 1819. (in Polish, Ukrainian)
- Derzhavnyi arkhiv Lvivskoi oblasti, fond 1 (Lvivske voievodske upravlinnia, 1918–1939), opys 11, spr. 122. (in Ukrainian)
- Die Bevölkerung und Viehstand der im Reichsrathe Vertretenen Königreiche und Länder. Nach der Zählung vom 31. December 1869. I. Heft: "Bevölkerung nach Geschlecht, Religion, Stand und Aufenthalt"*, (Wien: Druck der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1871). (in German)
- Die Ergebnisse der Volkszählung und der mit Derselben Verbundene Zählung der häuslichen Nutzthiere vom 31. December 1880, I. Band, 2 Heft: "Die Bevölkerung der im Reichsrathe Vertretenen Königreiche und Länder. Nach Religion, Bildungsgrad, Umgangssprache"*, (Wien: Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1882). (in German)
- Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890 in den im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Ländern, XXXII Band, 1 Heft: "Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung"*, (Wien: Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1892). (in German)
- Die Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1900 im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. LXIII Band, 1 Heft: "Die summarischen Ergebnisse der Volkszählung"*, (Wien: Aus der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1902). (in German)
- Drugi powszechny spis ludności z dn. 9. XII.1931 r. Mieszkania i gospodarstwa domowe. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Stanisławowskie.* (Warszawa, 1938), (in Polish)
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Nr 21 (1920), poz. 117. (in Polish)
- Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, Nr 4 (1927), poz. 23. (in Polish)
- "Konskryptsiiia u Skhidnii Halychyni", *Ukrainskyi Prapor*, 6 sierpnia 1921. (in Ukrainian)
- Krysiński, Alfons. "Liczba i rozmieszczenie ludności polskiej na Kresach Wschodnich", *Sprawy Narodowościowe*, R. III. № 3–4 (1929): 413–450. (in Polish)
- Kubiiovych, Volodymyr. *Etnichni hrupy pivdennozakhidnoi Ukrainy (Halychyny) na 1.1.1939*, (Wiesbaden, 1983), 108. (in Ukrainian)

- Kubiiovych, Volodymyr. *Zakhidni ukrainski zemli v mezhakh Polshchi 1920–1939 (etnohrafichni vidnoshennia)*, Chikago–Niu York, 1963. (in Ukrainian).
- Makarchuk, Stepan. “Naseleattia Zakhidnoi Ukrainy za perepysom 1931 roku”, *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seria istorychna*. Vyp. 32 (1997): 51–61. (in Ukrainian).
- “Nota uriadu Z.UNR. do rady Ambasadoriv v spravi vprovadzhuвання polskykh voievodstv u Skhidnii Halychyni”, *Ukrainskyi Prapor*. 16 kvitnia 1921. (in Ukrainian).
- “Nota Uriadu Zakhidnoi Ukrainy do Naivysshchoi Rady i Soiuzu Narodiv u spravi porushennia Polshcheiu integralnosti terytorii Skhidnoi Halychyny”, *Ukrainskyi Prapor*, 31 hrudnia 1920. (in Ukrainian)
- Pavlyshyn, Oleh. “Dylema identychnosti, abo istoriia pro te, yak “latynnyky” (ne) staly ukrainsiamy/poliakamy (Halychyna, seredyna XIX–persha polovyna XX st.)”, *Ukraina Moderna*, 21 (2014): 179–218. (in Ukrainian)
- “Perepys naseleattia dnia 9-ho hrudnia ts.r. Yak treba zapysuvatys pry perepysi? (Pro perepysni arkushi i sposib yikh vypovniuvannia)”, *Dilo*, 29 lystopada 1931. (in Ukrainian)
- “Polska konskryptsiia”, *Ukrainskyi Prapor*, 5 lystopada 1921. (in Ukrainian)
- “Polska konskryptsiia”, *Ukrainskyi Prapor*, 22 zhovtnia 1921. (in Ukrainian)
- “Polska konskryptsiia”, *Ukrainskyi Prapor*, 26 lystopada 1921. (in Ukrainian)
- Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, IX (1867): 35–61. (in German)
- Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polski*, T. XIV: Województwo Stanisławowskie, (Warszawa, 1923). (in Polish)
- Szulc, Stefan. “O przyroście ludności w Polsce w okresie od r. 1921 do 1931”, *Kwartalnik Statystyczny*, T. IX (1932): 31–40. (in Polish)
- Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Lviv, fond 462 (Ukrainskyi horozhanskyi komitet, m. Lviv), op. 1, spr. 95. (in Ukrainian)
- Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR, № 7–8 (1947). (in Ukrainian)
- Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, R. IV. Statystyka gminna, Z. 1, (Lwów: z I. związkowej drukarni, 1878). (in Polish)
- Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, R. VI, Z. 1, (Lwów: z I. związkowej drukarni, 1880). (in Polish)
- Wiadomości statystyczne o stosunkach krajowych*, T. XXIV, Z. 1, (Lwów: z I. związkowej drukarni, 1911). (in Polish)
- Zamorski, Krzysztof. *Informator statystyczny do dziejów społeczno-gospodarczych Galicji. Ludność Galicji w latach 1857–1910*, (Kraków–Warszawa: Wykonano w Zakładzie Wydawnictw Statystycznych, 1989). (in Polish)